

öppnade läpparne till ett hotande utrop, men fadren tryckte snabbt handen öfver hans mun. Denne hade nemligen redan upptäckt de tre öfriga mördarena, och en ögonblicklig känsla lärde honom, att de, hvilka icke haft försyn att såsom stråtröfvere lägga sig i försåt vid vägen, icke heller skulle tveka att undanrödja två så besvärliga vittnen som honom och hans son. Med ytterlig omsorg vakade han således deröfver, att sonen icke fick genom minsta ljud eller rörelse förråda dem, under det likväl bådas blickar ofrånvänt ehuru med fasa följde den hemska dragningskraft, som brottets åsyn eger. Så snart mördarene aflägsnat sig med den döda kroppen, vegåfvo sig äfven gubben och hans son krypande inåt skogen.

Väl hade man under loppet af ransakningen hiskat om en gubbe, hvilken samma natt, mordet skedde, skulle färdats öfver mordplatsen, men ingen upplysning om honom hade kunnat vinnas; ty en del ville icke yppa, hvad de visste, en annan del, till hvilken äfven gubben sjelf hörde, vågade det icke, emedan de tre bland mördarene ännu voro på fri fot. Ryktet härom hade dock hunnit äfven domarens och aktorns öron, och silfret, denna i vårt land lika mäktiga talisman som i andra länder guldets, hade bevekt de motvilligas sinne. Gubbens namn nämndes, och han inkallades att vittna, sedan han erhållit en ny och säkrare boningsplats.

Skakande var det uppträde, då gubben efter aflagd vittnesed gjorde ofvan citerade berättelse om förloppet. Den unga Maja signade ned vid beskrifningen öfver den älskades sista stund. Hintus faders våldsamma gråt afbröt särskilda gånger vittnets berättelse. Der stodo de anklagade, alltmer bleknande för hvarje ord. Endast Nurhonen röt fräckt: »mitä tuo hullu puhuu? minä olen näyttänyt, missä minä siinä yönä olin.» Hyvönen deremot förlorade fattningen och utbrast ifrigt: »Sen sinä valehtelet, että minä viimiseksi löin»! Kandonen försökte tala, men hans ansigte förvreds af krampaktiga ryckningar, tungan nekade honom sin tjänst, och hans ord kunde af ingen förstås. Den sjuttonåriga Auvinen darrade som ett asplöf, och hans tänder slog hörbart mot hvarandra. Der stodo ännu bleknande *tolf* falska vittnen, hvilka förut intygat, att de anklagade tillbragt den olyckliga natten i sina hem. Hvilka skilda känslor skulle det icke väcka i alla dessa åhörarens hjertan, då gubben, slutande sin berättelse, hopknäppte de af ålder och arbete styfnade händerna, höjde den tårade blicken mot himmelen och under dödstynsuden med fast stämma utropade: »och detta är så sannt, att jag inför Gud på den yttersta domen icke har något att tillägga eller återkalla».

124 SVENSK-FINSK LITTERATUR.

Litteraturblad till Saima 1. VIII 1844

2. URKUNDER UPPLYSANDE FINLANDS ÖDEN OCH TILLSTÅND I SLUTET AF 16-DE OCH BÖRJAN AF 17-DE ÅRHUNDRADET. 1-STA FLOCKEN. H-FORS 1843. PRIS FÖR SUBSKRIB. 40, FÖR KÖPARE 50 KOP. SILFVER

50 Denna samling af Urkunder för Finsk Historie är den tredje, som sett dagen, om man undantager författningssamlingar Hofrättsuniversaler o. s. v. Med undantag af Porthans Chronicon finnes också ingen på urkunder stödd teckning af Finlands häfder. Likväl lärers hvars och ens erfarenhet att historien endast sålunda behandlad väcker ett blifvande intresse, samt att en sådan urkundlig historisk litteratur, kanske bland

all vetenskaplig, finner de flesta läsare. Vi tvifla därför icke, att ju den läsande allmänheten med välvilja skall mottaga denna samling, om blott bokhandeln dertill lemnar tillfälle.

Utgifvaren, H-r E. Grönblad Docens vid Universitet, läser funnit beredvilligt understöd för dessa Handlingars utgivande från trycket. Afsättningen torde i ekonomiskt afseende vara honom likgiltigt. Men han önskar säkert att äfven bland den större allmänheten verka det goda, hans arbete kan åstadkomma – förhöjdt deltagande för fäderneslandets historia; hvilket här väl kan stå tillsammans med det inskränkta syftmålet att samla källor för historieskrifvaren. I sådant hänseende uttala vi en önskan, hvilken säkert delas af de flesta läsare, den att Urkunderna måtte öfversättas till nu gällande etymologi och ortografi. Vi inse väl, att det lärda skräet skall anse en sådan önskan fördömlig. Häremot påstå vi då, att skräet är i pedantismens fjettrar bundet – ty det kan icke uppge något enda förnuftigt skäl för det ordagranna aftrycket. Väl må det såsom en kuriositet hafva sitt nöje att se, hurudan ortografen utmärktare man varit, ja det kan äfven bära ett nyttigt vittnesbörd för tidens bildning, om man jemförer en sådan stil med bokspråket på samma tid; men för detta ändamål synes redan ett prof på en oktavsida vara tillräckligt. I öfrigt vinner historien intet på alla dessa hopade konsonanter. Ett det i st. f. »ded» eller »deds», ett lidit mycket i st. f. »Lidit Mijkitt,» torde föga förändra i uppfattningen af tidens anda. Äfven för språkforskningen är det fullkomligt, likgiltigt huru Pål och Per ställde sina kråkfötter i en tid, från hvilken tryckta skrifter finnas. Och äfven för äldre tider rådfrågar språkforskaren vetenskapliga och vittra författares skrifter, icke privata bref eller fogdars embetsberättelser.

Diplomatisk noggrannhet vid dylika skrifers afskrifvande och tryckning, i hvilka ortografi och etymologi icke på tvenne rader är densamma, fordra en korrekturläsning icke för ord utan för bokstäfver. Utgifvaren har nu icke ens försummat att skriva stor begynnelsebokstaf, der den finnes i manuskriptet, t. ex. »Och Enndog Jag hade Wäll hafft god Rad slå Eder I hjäll» o. s. v., ja han vågar, der det heter »hundrade och treijo,» endast med efterhängdt frågetecken bifoga i parentes (tretijo?). Vår mening är ingalunda att förlöjliga, men vi kunna icke hjälpa det, att saken i sig själf har en för åtlöjet öppen sida, nemligen såsom lärd pedantism öfverhufvud. Vi skatta med hvar och en högt Utgifvarens på denna samling och dess utgivande nedlagda stora möda, men hvad af denna möda är bortslösadt, det blir för all tid utan värde. Frukten af den sednare blir endast den, att mången, som i skriften kunnat hemta näring för sin vettgirighet, nu förtröttas af den barbariska formen. Med intresse kan man läsa några sidor deraf som profstycke, men att stafva sig genom flera band blir alltid en prøfvosten för tålamodet.

Kanske skall Utg. och mången med honom anse den större allmänhetens anspråk för en bisak. Deremot tro vi, att de också skola erkänna, huru Historiens studium först genom bekantskap med källorna får sitt sanna intresse. Att meddela något af detta deltagande åt den större allmänheten får ett dubbelt värde, då det såsom här gäller fäderneslandets historie. Historieskrifvaren må på det skarpsinnigaste utveckla ett tidevarfs anda och sträfvanden, han må med Demosthenes vältalighet prisa dess bragder och patriotismens höga värde den kunskap han meddelar och det intryck han gör kan på långt när icke mäta sig med, hvad studium af samtida urkunder verka. Afser därför forskaren vid dessas utgivande endast historieskrifvarens behof, så

10

20

30

40

50

inskränker han onödigtvis fältet för sin verksamhet. Han kan väl yrka, att, hvar och en, som har kärlek för innehållet, äfven gerna återfinner formen oförändrad, samt att den större allmänheten hellre bör underkasta sig detta ringa obehag, än en förändring i den åldriga formen bör vedervägas. Men formen är icke bokstafven; den förra kan bibehållas utan den sednare, och förlusten af denna är likgiltig. Dessutom är det icke afgjort, att kärleken för innehållet är så utbredt, att ju icke dess väckande och närande bör utgöra ett hufvudsakligt syftemål äfven hos samlaren.

- 10 Första Flocken af Urkunderna, bestämd att utgöra fem häften, innefattar »Handlingar rörande Klubbekriget,» och det här anmälda häftet är det första af de hithörande.

- Den period, Utg. för sina forskningar närmast valt, nemligen tiden af Garls och Sigismunds tvister, erbjuder det särskilda intresse att Finland här uppträder med någon sjelfständighet och lägger en icke obetydlig tyngd i vågskålen för och mot de tvenne bröderna. Utgifvaren yttrar sjelf någon farhåga, att en eller annan af de intagne skrifterna kunde anses öfverflödig. Sedan dock Utg. en gång valt denna väg att endast samla, finnes knappt någon norm för afgörandet öfver dokumenternas större eller mindre värde. Men vi betvifla högligen, att ens i historien blotta samlandet utgör den bäst valda verksamhet. Om t. ex. Utg. företagit sig att skriva en historie öfver den period dokumenterna omfatta, hade väl samlandet för hans enskilda begagnande icke haft någon annan gräns än möjlighetens. Men ett sådant företag hade gjort kritik nödig och bragt Utg. sjelf på en ståndpunkt, på hvilken han kunnat bedöma, hvad af de förhandenvarande dokumenterna förtjenat att offentliggöras. Urkunderna hade då kunnat i utdrag citeras, samt de värderikaste utgifvas såsom ett bihang till sjelfva historien; och om den öfriga materialen blifvit i afskrift afyttrad till ett offentligt Bibliotek, så anse vi att tillräckligt hade skett för vetenskapen. Utg. saknar åtminstone icke lysande föregångare på denna väg, och det synes väl lofligt att åtminstone sträfva till det högsta. Nu lofvar väl Utg. att samtidigt med sista afdelningen af denna samling skildra tidehvarvet i dess helhet. Men vi tro, att han då äfven sjelf skall inse, att den, som läser skildringen, föga skall känna sig uppmanad att äfven läsa *alla* här förekommande urkunder. Har Utg. väntat en publik af idel historieskrifvare, så kan äfven det nu iakttagna förfarandet vara berömligt. Har han åter afsetit att nära den bildade allmänhetens kärlek för fäderneslandets historie och utvidga dess kunskap, så hade kanske det
- 30 af oss antydda varit vida gagneligare, utan att historieskrifvaren i vår tanke derigenom märkbart förlorat. Dock Finlands historia, i sig sjelf fattig, är äfven så fattig på kända urkunder, att hvad som åt detta håll göres, må med tacksamhet mottagas, äfven om med det väsendliga skulle följa något, som en sund kritik förklarar för betydelselöst.

- Men om det följande kommer att innehålla förut utgifna skrifter, eller sådana förekomma i detta första häfte, så är ursäkt fullkomligt onödig. Väl må det hända, att kännaren på annat håll redan vunnit samma upplysningar, som här meddelas. Den större allmänheten, och vi med den, håller deremot Utgifvaren räkning äfven för fullständigheten i en samling, som angår »Finlands öden.» Allt som verkligen kan föras till denna dyrbara titel, skall säkert tacksamt mottagas. Om äfven någon i den enas eller andras tycke öfverflödig Handling skulle inflyta, så skall likväl ingen förblanda detta bemödande om fullständighet med den småaktighet, som öfvar sitt skarpsinne på kritik af betydelselösa data, eller med den, som vill låta Finlands historie bestå af namnför-
- 50

teckningen på alla landets invånare. Med verklig glädje bör man äfven erkänna Utgifvarens förtjenst att i vårt land hafva påminnt om den historiska forskningens sanna bestämmelse och icke hafva låtit sig smittas af dess öfliga inskränkthet. Kanske har hans vistelse i Sverige räddat honom från denna.

Vi föga härtill en af omständigheterna påkallad upplysning. I landet finnes och har funnits en afterporthansk historisk skola, som uteslutande trivdes i det lilla. Ingen har t. ex. något att invända deremot, om den ena eller andra familjen behagar trycka sitt slägtregister. Likaså må äfven ett obetydligare datum till en verkligen historisk persons lefverne hafva sin plats i hans lefvernesbeskrifning, eller till och med i en specialhistoria; och bevisen för dess verklighet må äfven följa såsom en not härtill. Men vill man göra sagde slägtregister vore det ock till ett så ringa slägte som Finska folkets historia och förorda dess tryckning på allmän bekostnad, vill man utplatta ett obetydligt datum i en relativt obetydlig individs lefnad till en vetenskaplig afhandling och såsom sådan utpuffa det i landets Tidningar, så är detta rökande för litenheten värdt att näpasas, icke för dess egen skuld, utan för att afvärja smittan. Ty intet är mera qväfvande för all vetenskaplig forskning än slika rökoffer. Till nämnda klass af historisk forskning kan med skäl föras äfven det hypotesmakeri, som i sednare tid öfvats uti frågor af ingen eller ringa konsekvens för landets historie, hvarvid man likväl ser hypotesmakaren slå omkring sig med »vetenskap,» »forskning,» »vetenskapsmän» och »forskare,» såsom skulle han verkligen någonsin haft med vetenskapen att göra. Med allt detta förblanda vi icke samlarens möda att i ljust framdraga *historiska* handlingar, eller enskilda *historiska* fakta, ehuru hvar och en väl med oss skall beklaga, att vissa forskare stadna vid sådant sträfvande i det enskilda, samt att ingen inhemsk man ännu kunnat komma till något helt ens för en afskild del af Finlands historie.

Af redan anförda skäl kan ännu föga någon kritik öfver Utg-samling komma i fråga. Företalet, som innehåller mycket vältänt, erbjuder snart sagdt det enda tillfälle till anmärkningar för hvarje referent, hvilken icke idkat fullkomligt enahanda studier med Utgifvaren. Han framställer här, hvad Finsk historie bör innehålla, nemligen det länge erkända, en framställning af folkets och dess borgerliga institutioners fortgående utveckling, samt uppdelar den i fyra perioder.

Hvad först Finska folkets utveckling i allmänhet angår, så synes äfven Utg. dåras af hvarjehanda illusioner. Han fördristar sig anse för »icke serdeles kännbara förluster,» att Finland af Svenskarne »eröfrades, gjordes till provins under ett fremmande land, förlorade sin yttre oafhängighet.» Hvilka förluster äro väl då kännbara för en nation? Och finnes någon eröfring, som mera förlamar ett folks krafter än den, som tillika kufvar anden i en med eld och svärd påtvungen religions bojor? Må Utg. blicka omkring sig bland alla de folk, som våldet gjort äfven till Kristendomens bekännare, och för världen förkunna, hvilka bland dem ännu kunnat lyfta sig till nationligt medvetande. Han talar väl om, att detta medvetande »gjort sig gällande» i Finland, att Finska folket »trädt ur det omyndighetstillstånd,» hvori det under Svenska eröfringen befunnit sig o. s. v.; men detta är allt med förlof toma ord. Finska folket är i denna stund så omyndigt, så utan allt nationelt medvetande, som det någonsin varit. Äfven den bildade samhällsklassen är till sin bildning i samma omyndighets tillstånd, och det ringa spåret till nationligt medvetande är hellre ett yrkande, än att det ännu skulle förefinnas ens bland denna samhällsklass. I skrift, i tal röjer sig

dess frånvaro i hvarje stund.

Med denna illusion sammanhänger noga den andra, att den fremmande kulturen skulle i den ursprungliga slagit en rot, »hvarur den uppspirat till en herrlig och glädjande vext,» att »Finnens kraft» skulle »sjelfverksamt tillegnat sig och med sitt väsende sammansmält dess innehåll» o. s. v. Hvertill skola väl dessa stora ord tjena? Genom dem uppbygges intet, ersättes icke hvad som saknas. Hvertill gagnar det att för sig sjelf och andra söka dölja den nakna sanningen? Eller åtminstone hvarföre tala ord, som innehålla dess fulkomliga motsats? Belåtenheten vid det lilla i lekamliga ting är berömlig; men äfven häri är sträfvandet till det större berömligare. I andliga ting blir deremot denna belåtenhet en förderflig sjelfbelåtenhet, en inskränktighet, hvaraf redan finnes nog, hvaraf Tidningslitteraturen öfverflödar, men öfver hvilken det vore vetenskapsmannens pligt att höja sig.

I hvad mon den historiska vetenskapen haft »rolen af emancipatör», låter lätt afgöra sig af den historiska litteratur, som förefinnes. Då Utgifvaren sjelf erkänner, att »knappast de första bladen af samhällets historia äro skrifna,» så synes denna rol böra vara nog knapphändig. Såsom kyrkans historia har dess rol varit lika inskränkt, då äfven denna omfattat kyrkans yttre, med Svenska kyrkans gemensamma förhållanden, icke folkets intellektuella utveckling öfverhufvud. Den bestämda indelning uti kyrkans och samhällets historia, Utg. antagit, synes oss äfven mindre sakenlig. Likasom den enskildas bildning omfattar tanke och handling, så visar sig äfven ett folks kultur i dess intellektuella bildning och dess samhällsinstitutioner. Äfven kyrkan har sitt inre och yttre, såsom religiöst vetande och yttre institution. Om för någon tid densamma i båda hänseenden egt ett öfvervägande inflytande, så är likväl dess historia icke nationens. Men om nu, hvad härtills finnes af historisk litteratur, hvarken såsom kyrkans eller samhällets historia framställer någon egendomlig den Finska kulturens utveckling, så torde emancipationsverket få räknas till det kommande icke till det förflutna. Ty vi äro icke sinnade att bestrida den historiska vetenskapen en lejonpart af denna rol, så snart den verkligen såsom kulturhistorie kärleksfullt sammanletar de få drag, i hvilka något sträfvande till en sjelfständig utveckling kunna röjas.

Ur här angifvna synpunkt kunde äfven åtskilligt anmärkas mot den uppdelning af tidehvarven i Finska historien, Utg. gjort. Synbarligen kunna med samma rätt fullkomligt enahanda epoker stadgas för den Svenska. Om såsom Utg. förmenar redan i en aflägsnare tidpunkt spår af Finsk egendomlig kultur finnas i tänkesätt eller institutioner, så vore den sakenligaste indelning den: i perioden för den fremmande kulturens obestridda välde och perioden för den nationela kulturens strid mot detta öfvervälde. För att i detta hänseende något afgöra, fordras kunskaper, dem vi icke tro finnas förenade hos någon Finsk man. I vår tanke borde insigt i landets lagstiftning, förnämligast de ekonomiska och administrativa stadgarne, och i dessas historia, utgöra en nödvändig del af dessa kunskaper. Ty om sådana lagar också icke äro ett verk af nationen, så äro de likväl framkallade af dennas lifsyttningar för hvarje tid, antingen för att utveckla eller tillbakahålla dessa. Äfven den mest omfattande forskning i urkunder skall, tro vi, om den icke understödes af nämnda insigt, föra blott till detaljer. Redan den samling, om hvilken här är fråga, gör för att rätt fattas behofvet af en sådan insigt kännbart.

Utgifvarens stil har, så vidt den af företalet kan bedömas, en ofta onödig bredd. Om han dermed fortfärer, skall han såsom historieskrif-

vare lätt falla i alltför mycket pragmatiserande. Vi hoppas den värde Utg. icke illa upptager denna varning, icke heller våra föregående anmärkningar, hvilka både sakens vikt och vår stora aktning för hans allvarliga sträfvanden dikterat.

125 FINSK LITTERATUR

Litteraturblad till Saima 1. VIII 1844

HYÖDYLLISIÄ AJAAN KULUJA YHTEISELLE KANSALLE, JOITA PAINOON ON TOIMITTANUT P. M. F. LUNDBERG; ENSIMMÄINEN WIHKO, WAASASA 1844. PR. 10 K. S.

10

Under denna titel har den väntade Finska Tidskriften, såsom vi redan förut berättat, trädt i dagen, och då genom Utgifvarens benägna försorg ett exemplar deraf kommit oss tillhanda, skynda vi att här anmäla densamma.

Vid den fattigdom på läsning för folket utom den asketiska, som i landet finnes, måste hvarje försök att fylla denna brist vara dubbelt välkommet. Såsom ett bland tidens goda tecken skulle vi gerna anse det, att nu ifrågavarande skrift för Finska almogen utgått ifrån Vasa, den största stad i landet, som representerar Svenska kolonisationerna. Det är likasom förebudet till ett erkännande äfven från denna sida, att »*yhteinen kansa*» är det Finska folket. Meningen här kan naturligtvis icke vara den, att man borde glömma den i Finland koloniserade Svenska almogens behof för den talrikare Finska. Vi anse tvärtom, att Utgifvaren af närvarande Tidskrift både till gagn för den Svenska almogen och till fördel för företaget borde föranstalta äfven en Svensk upplaga af densamma. Bland den Svenska almogen finnas jemförelsevis flera läsning älskande personer än bland den Finska. Men genom bokhandelns skick i landet är densamma afstängd från Svenska litteraturens alster. Fastän således äfven eftertryck af dessa skulle komma i fråga, så vore detta i förevarande fall lika oskadligt som billigt. Samlingar ur skilda skrifter utgifvas opåttalt i Sverige såsom annorstädes. I fråga om folkskrifter bör det dessutom anses obilligt att lemna allt i beroende af utländska förläggares industri, och uti ifrågavarande fall att låta landet allt framgent plikta derföre, att ett utländskt språk blifvit detsamma påtvingadt såsom litteraturens och bildningens. Genom hvarje medel att bland den Svenska befolkningen i Finland sprida upplysning arbetar dessutom en förläggare i Finland att för denna befolkning ersätta, hvad den genom kolonisationen till en fremmande kust förlorat, och Svenska förläggares enskilda intresse bör icke anses viktigt nog att uppväga gagnet af ett sådant sträfvande.

20

30

40

En annan administrativ sida i hänseende till utgifvarens företag vilja vi ännu anmärka, emedan vi så uppriktigt önska dettas framgång. Hvarföre har nemligen Utg. icke för skriften valt det sedvanliga sättet att sprida Tidskriften? Är honom bokhandelns skick i Finland så obekant, att han icke inser, det densamma *aldrig* kan spridas i bokhandelsväg? Huru många af i Finland tryckta skrifter anträffas väl hos våra bokhandlare? Det är ju känt, att vissa Finska förläggare icke ens aflemna sina förlager annorlunda än mot prompt kontant betalning. Dessutom huru få äro icke bokhandlarna i förhållande till landets stora vidd och befolkningen? Huru många bland almogen besöker väl också en bokhandel? När och hvar uppmanas almogen dertill? Huru ofta annonseras en Finsk bokhandelsartikel ens i våra

50